

סמכות וגבולות בגיל ההתבגרות

הרב אלישע אבינר

במהלך גיל ההתבגרות, מגבש המתבגר את זהותו העצמית. דבר זה הביא רבים לחשוב שנכון שההורים יימנעו בתקופה זו מהפעלת כל סוג של סמכות כלפי המתבגר, על מנת לאפשר לו מרחב חופשי לצורך בנייתו העצמית. פירוש הדבר הוא, שאין להורים להתערב בהתנהגותו. הם אינם קובעים לו "גבולות" ועל אחת כמה וכמה שאינם אוכפים אותם עליו. רחוק מכל השפעה הורית, יצליח המתבגר טוב יותר לגבש את זהותו, להגדיר מיהו ומהו, ולתכנן את עתידו. התערבות ההורים עלולה לקלקל את התפתחותו הטבעית. לכן, רצוי לתת לו יד חופשית להתנהג כפי רצונו, באין מפריע. זוהי הגישה הליברלית.

רצוי לציין שיש הורים שנוהגים כך, לא בגלל שהם השתכנעו בצדקת הגישה הליברלית ודוגלים בה, אלא בגלל שהם מיואשים מהאפשרות לאכוף את סמכותם על בנם המתבגר. לאחר סידרה של ניסיונות כושלים להציב לו גבולות ברורים, ולאחר אין סוף מריבות בתוך הבית, מרימים ההורים ידיים, נסוגים לאחור ומוותרים על הזכות לחנך את בנם המתבגר. "שיעשה מה שהוא רוצה, אין לנו כבר כוח להתערב". ההצטרפות לגישה הליברלית נכפתה על ההורים ולא נבעה מהזדהות אמיתית.

יש הורים מסוג אחר. גישתם הליברלית איננה נובעת מאידיאולוגיה מוצקה אלא מהזנחה. שני ההורים עסוקים בקידום המקצועי, בבילויים ובאירועים חברתיים, ואין להם פנאי לחינוך בנם. הם מזניחים אותו, ומאפשרים לו חופש ועצמאות. על מנת לתרץ את עצמם, הם מנפנים בגישה הליברלית.

נשוב אל הגישה הליברלית כלפי המתבגר: היא נוסתה והכזיבה. מחקרים רבים אשר הוקדשו לה הוכיחו בוודאות שהיא איננה מביאה תוצאות רצויות. לא רק שאין הצלחתה מרובה מהצלחת הגישה הסמכותית אלא שהצלחתה אפילו פחותה ממנה. בני הנוער שהתחנכו בבתי שדגלו בגישה הליברלית לא הגיעו לרמת גיבוש זהות כמו חבריהם שהתחנכו על ידי הורים סמכותיים. התברר שעודף חופש ועצמאות איננו מסייע לגיבוש הזהות של המתבגר אלא מכשיל אותו. מדוע? מפני שגיבוש הזהות מתבצע דרך השוואה ועימות עם דרך חיים אחרת. זהו תפקידם של הגבולות. הם משקפים דרך חיים ברורה ויציבה, הם תוחמים את הרצוי ואת הבלתי רצוי. הגבולות שמציבים ההורים בפני הבן המתבגר מסייעים לו לארגן את אישיותו ולהגדיר את עצמו. גם אם הוא יגדיר את זהותו בצורה ייחודית, שאיננה מאפיינת את הוריו, וגם אם הוא יבחר לו דרך חיים שונה מהם, עזרו לו הגבולות בגיל ההתבגרות להגיע לאפיון עצמי. מתבגר שניתן לו חופש לעשות ככל העולה על רוחו, מפזר את כוחותיו לכל עבר, ללא מיקוד, מתוך בלבול, והולך לאיבוד בתוך אין-סוף אפשרויות רגשיות ואידיאולוגיות, ואיננו מצליח למצוא את עצמו.

חז"ל (מסכת קידושין ל, א) מתייחסים לגיל ההתבגרות וממליצים להורים לגלות סמכותיות גם בתקופה זו: "אדידך על צוארי דבריך, משיתסר ועד עשרים ותרתין". מפרש רש"י: "בשעה שעוד ידך תקיפה עליו (על בנך), הוי זהיר ללמדו תוכחות. ואיזה זמנו? משיתסר ועד עשרים ותרתין (מגיל 16 ועד גיל 22)". ומוסיף רש"י לבאר, שלפני גיל 16, "אין בו דעת לקבל תוכחות כל כך". ואחרי גיל 22, "יש לחוש שלא יבעט". בגמרא מובאת דעה נוספת, שזמנו הוא בין גיל 18 לגיל 24.

בדרך דומה פירש "המאירי": "לעולם יהיה אדם נותן לב תמיד להשגיח על עניני הבנים ולהתמיד בתוכחתם בין גדולים בין קטנים. ומכל מקום, הזמן הראוי להשתדל בתוכחה עד תכלית (בשלמות) הוא משעה שהדעת מבלבל ויוצא עד שיעשה פרי" והוא מגיל 16 עד גיל 24.

מנגד, גם עודף סמכות מזיק להתפתחות המתבגר. סגנון הורות שתלטני חונק ומדכא אותו, ואינו מאפשר לו לפתח את אישיותו. אם ההורים מתייחסים אל המתבגר כמו לילד קטן שחייב לציית בצורה עיוורת לכל הוראותיהם, מבלי להתחשב בנטיותיו, רגשותיו ורצונותיו, הוא עלול למרוד ולבעוט בהוריו או לחילופין להיכנע בפניהם ולמחוק את אישיותו. שתי האפשרויות אינן רצויות.

מהי הדרך הרצויה כלפי המתבגר? גישה סמכותית, הקובעת גבולות וכללי התנהגות רצויים, יחד עם גמישות, התחשבות וקבלה. קבלה, פירושה - להכיר בשונותו של הבן ובייחודיותו. הבן איננו תמונת ראי של הוריו. להכיר שבפרק זמן זה, מפתח הבן את עצמאותו ואת שונותו. אין לחשוש מעימותים קלים (בעצימות נמוכה) עם המתבגר. הם מסייעים לבנייתו העצמית. הוא לומד להתמודד ולעמוד על שלו, הוא לומד להתווכח, הוא לומד גם להודות על האמת. עדיף שבית הספר להתמודדות ולעצמאות יהיה בתוך הבית ולא מחוצה לו, ושהמתבגר יעבור את התהליך המורכב הזה בליווי הוריו ובתמיכתם. על כן עימותים קלים אינם סוף העולם. לעומת זאת, עימותים חריפים מזיקים, מפני שהם מפוררים את הקשר הרצוי בין המתבגר להוריו. מכאן, שאחד הקריטריונים לסמכות הרצויה הוא רמת העימות. אם העימותים חריפים עד כדי נתק הדדי או חד-צדדי, סימן הוא שההורים מפעילים את סמכותם בצורה שאיננה ראויה.